

Esko Sistonen, Sirpa Riihiäho, Timo Kiesi, Satu Kyösola, Keijo Nikoskinen, Antti Ojapelto & Filip Tuomisto
esko.sistonen@aalto.fi, sirpa.riihiaho@aalto.fi, timo.kiesi@aalto.fi, satu.kyosola@aalto.fi, keijo.nikoskinen@aalto.fi, antti.ojapelto@aalto.fi, filip.tuomisto@aalto.fi

Mitä on hyvä yliopisto-opettajuus?

Yliopistojen päätehtävät ovat tutkimus ja siihen liittyvä ylin opetus sekä yhteiskunnallinen vaikuttaminen. Korkeatasoinen yliopisto menestyy näillä kaikilla osa-alueilla. Opetuksen tason mittareina ovat tyypillisesti tutkintojen määrä, opintojen eteneminen eli keskimääräinen tutkinnon suoritus aika ja alhainen opintojen keskeyttämisprosentti. Tässä kirjoituksessa tarkastellaan hyvää yliopisto-opetusta ja opettajuutta laadullisesta näkökulmasta huomioiden yliopistoyhteisön – opiskelijoiden ja opettajien – lisäksi myös yliopistokoulutukseen liittyvä verkosto ja sidosryhmät. Opetuksella, sen toteutumisella ja päämäärillä, on syvälinen yhteys yliopiston keskeiseen tavoitteeseen tuottaa uutta tietoa, josta hyötyvät myös yritys elämä ja koko yhteiskunta innovaatioiden ja tuottavuuden kasvun kautta. Tässä tutkimuksessa olemme halunneet kartoittaa haastattelujen ja verkkokyselyn avulla, millaisia odotuksia eri osapuolilla ja sidosryhmillä on hyvästä yliopisto-opettajasta ja opetuksesta. Tekemämme verkkokyselyn vastaajien lukumäärä (1150) tuotti laajan sekä mielenkiintoisen aineiston tutkimuksemme. Tavoitteenamme on ollut ymmärtää kerätyn aineiston avulla, mitä hyvä yliopisto-opetus tarkoittaa eri sidosryhmille ja mitkä asiat määrittävät parhaiten hyvän opettajan. Tämä kirjoitus toimii luontevana jatkona Åke Finnen (2014) keskustelunavaukselle otsikolla Vad är egentligen kvalitet i universitetsutbildningen?, jossa hän jakoi laadun poliittiseen sekä yliopiston, opiskelijoiden ja opettajien laatuun.

Tutkimusmenetelmät

Halusimme lähestyä hyvää yliopisto-opettajuutta mahdollisimman monesta näkökulmasta, joten valitsimme tutkimusmenetelmiksi haastattelun ja kyselyn. Niiden yhteiskäytöllä katsoimme saavamme tutkimukseen sekä syvyyttä että laajuutta. Haastattelut olivat teemahaastatteluja, joten tarkemmat kysymykset vaihtelivat haastattelutavan mukaan. Haastateltavien listoille nousivat muun muassa omasta yliopistostamme silloinen opetuksesta vastaava vararehtori, opetuksesta vastaavat varadekaanit, pedagogisen koulutuksen opettajat, opetusosaamisen arviointiryhmän jäsenet, ohjelmajohtajat, opettajakollegat ja opiskelijat. Ulkopuolisina liike-elämän edustajina päätettiin lähestyä Tekniikan Akateemisia (TEK) ja Teknologia-teollisuutta, ja yhteiskunnallisista vaikuttajista löydettiin myös muutama kontakti. Myös koulutuksessa ja opetuksessa muutoin tunnettuja ja ansioituneita henkilöitä pyrittiin saamaan mukaan haastatteluihin.

Tehtyjen haastattelujen, kevyen kirjallisuuskatsauksen ja yliopisto-opetuksen ajankohtaisten teemojen pohjalta laadimme kysymykset verkkokyselyymme. Sisällöllisten kysymysten teemoiksi nousivat yliopisto-opettajan tieto, taito, asenne ja verkostot. Näistä kaikista teemoista poimittiin viisi ominaisuutta, joiden tärkeyttä arvioitiin neljän tason Likert-asteikolla erittäin tärkeä / melko tärkeä / melko merkityksetön / ei merkitystä. Näiden teemojen jälkeen pyysimme vastaajaa valitsemaan 13:sta valitsemas-

tamme yliopisto-opettajan ominaisuudesta 3–5 tärkeintä ja laittamaan nämä tärkeysjärjestykseen. Näihin ominaisuuksiin tuotiin mukaan myös Ingrid Mosesin vuonna 1985 julkaiseman kyselyn tuloksissa esiin nousseet arvostettujen yliopisto-opettajien ominaisuudet: oman alan asiantuntijuus, kyky välittää tietoa eri tavoin, sitoumus opiskelijoiden oppimiseen ja kiinnostus yksittäistä opiskelijaa kohtaan. Kyselyn viimeisessä osiossa kartoitettiin vastaajien näkemyksiä yliopisto-opetuksen kehityksestä. Näihin kysymyksiin tuotiin mukaan ajankohtaisia teemoja, kuten opintojen mahdollinen maksullisuus ja laajoja opiskelijajoukkoja tavoittelevat avoimet verkkokurssit. Osa väittämistä tehtiin tarkoituksellisesti hieman provosoiviksi, jotta kyselyn vapaisiin kommentteihin saataisiin hyviä perusteluja ja erilaisia näkökulmia.

Tulokset

Toteutuneet haastattelut pitivät sisällään muun muassa Aalto-yliopiston opetuksesta vastaavan silloisen vararehtori Martti Raevaaran haastattelun. Hänen laaja näkemyksensä yliopistomme opetuksesta antoi hyvän pohjan muille keskusteluille. Myöhemmin pääsimme yhdessä keskustelemaan Teknologia-teollisuuden innovaatioympäristön ja uudistumisen johtaja Mervi Karikorven, Tekniikan Akateemisten yksikön johtaja Kati Korhonen-Yrjänheikin ja tutkimusprofessori (emerita) Marjatta Bardyn kanssa. Yksittäisiä haastatteluja teimme muun muassa entisen

kansanedustajan, Tietoyhteiskunnan kehittämiskeskuksen (TIEKE) tutkimus- ja kehittämisjohtaja Jyrki J.J. Kasvin kanssa. Opetusministeriöstä emme valitettavasti saaneet vastausta yhteydenottoihimme.

Haastattelut antoivat meille toivomaamme laajaa näkökulmaa yliopisto-opettajuuteen. Melko odotetusti TEK:n ja Teknologiateollisuuden edustajat korostivat yritysten ja yliopiston yhteistyötä niin koulutuksen suunnittelussa kuin opetuksen toteutuksessa. TIEKE:n edustaja puolestaan korosti yhteiskunnallisen vaikuttamisen tärkeyttä. Opiskelijat taas korostivat sitä, että hyvä yliopisto-opettaja tietää, miten ihminen ylipäättään oppii ja miten opettaja osaa ohjata opiskelijoita yksilötasolla heille sopiviin aktiviteetteihin oppimisen tukemiseksi. Tutkimuksen ja huippujulkaisujen merkitystä pohtiessaan opiskelijat päätyivät kysymyksiin: "Pitäisikö opettajan mainostaa viimeisimpiä tutkimustuloksia vaiko menetelmiä, joilla noita tuloksia saadaan?" ja: "Antavatko hyvät julkaisut opettajalle paremmat taidot opettaa?" Vaikka hyvän yliopisto-opettajan yleisestikin haluttiin olevan alansa asiantuntija, alan kärkitutkimus ja huippujulkaisujen tekeminen eivät kuitenkaan nousseet arvostetuiksi vaatimuksiksi haastatteluissa eivätkä myöskään kyselyssä.

Kyselyn tuloksia

Kyselymme herätti huomattavasti suurempaa kiinnostusta kuin olimme odottaneet, ja vastauksia tuli vajaassa kolmessa kuukaudessa (11.8.–7.10.2014) jopa 1150 kappaletta. Tarkempaa tarkastelua varten jaotelimme vastaajat taustansa mukaan seuraaviin ryhmiin: elinkeinoelämän edustajat (N = 265), kandidaatintutkintoa suorittavat opiskelijat (N = 77), DI- tai maisterintutkintoa suorittavat opiskelijat (N = 137), jatko-opiskelijat (N = 81), professorit (N = 71), muu opetushenkilökunta (N = 281), kulttuuri- ja taideala (N = 32) ja muut (N = 194).

Opettajan ominaisuuksista tiedollisia ominaisuuksia pidettiin tärkeinä kautta linjan. Erityinen yksimielisyyys ja tärkeys korostuvat opettajan oman alan asiantuntijuuden kohdalla. Tämä heijastuu myös kysymykseen oman alan hahmottamisesta osana työelämää ja muuta yhteiskuntaa. Pedagogista koulutusta ja laaja-alaisuutta pidettiin myös melko tärkeinä. Hienoisessa ristiriidassa asiantuntijuuden arvostuksen kanssa on neutraaliin välimaastoon jäävä ajankohtainen tutkimus tai taiteellinen työ. Taidollisista ominaisuuksista erityisen tärkeinä korostuivat vuorovaikutustaidot ja innostavuus. Myös opetusmenetelmien monipuolista hallintaa arvostettiin. Sen sijaan luovuus ja oppimismenetelmien kehittäminen jäivät neutraaliin maastoon. Opettajan asennetta pidettiin kautta linjan erittäin tärkeänä. Aivan erityisesti korostuivat oikeudenmukaisuus sekä kiinnostus opettamiseen ja oppimiseen. Verkostoituminen yliopistomaailmassa ja muussa yhteiskunnassa ei sen sijaan herättänyt voimakkaita reaktioita suuntaan tai toiseen, vaan vastaukset olivat kautta linjan neutraaleja. Tutkimuksen ja julkaisemisen ensisijaisuudesta oltiin melko vahvasti eri mieltä.

Yliopisto-opettajan profiiliin liittyen vastaajien suuren enemmistön mielestä yksi yliopisto-opettajan ominaisuus oli ylitse muiden: opetettavan aihealueen asiantuntijuus.

Jopa 90 % kaikista vastanneista sijoitti tämän ominaisuuden jollekin sijoista 1–5. Jaetulla kakkossijalla olivat kiinnostus opiskelijoiden oppimiseen ja hyvät vuorovaikutustaidot – noin kaksi kolmesta vastaajasta sijoitti nämä ominaisuudet sijoille 1–5. Jonkin verran tärkeinä ominaisuuksina esiin nousivat myös opettajan persoonan innostavuus ja hänen pedagoginen koulutuksensa sekä monipuolinen opetusmenetelmien soveltaminen. Muut ominaisuudet saivat sijoituksia selvästi alle kolmannekselta vastaajista. Mielenkiintoisena havaintona voidaan pitää yliopistoilta paljon peräänkuulutetun yhteiskunnallisen vaikuttavuuden ilmeistä arvostuksen vähäisyyttä yliopisto-opettajien ominaisuuksissa. Tulosten tulkinnassa on syytä huomioida myös kysymysten esittämisjärjestys: kysymyksistä nimenomaan loppupään kysymyksen saivat vähiten sijoituksia ja toisaalta alkupään kysymykset eniten.

Yliopisto-opetuksen tulevaisuuteen liittyvät kysymykset herättivät eniten tunteita molempiin suuntiin. Verkko-opetukseen – ainakin sen yksipuoliseen käyttöön – suhtauduttiin kautta linjan varsin negatiivisesti. Opetuksen ensisijaista maksuttomuutta suomalaisille opiskelijoille pidettiin erittäin tärkeänä. Sen sijaan tavoiteajan ylittävien opintojen sekä EU:n ulkopuolisten opiskelijoiden lukukausimaksut jakoivat mielipiteitä: vastausten hajonta oli suuri, ja keskiarvo jäi neutraaliin välimaastoon. On huomionarvoista, että tämä havainto pitää myös vastaajaryhmien sisällä: yksimielisyyttä asiasta ei tunnu olevan niin opiskelijoilla kuin opettajillakaan.

Vertailtaessa vastaajaryhmien vastauksia keskimääräisiin tuloksiin elinkeinoelämän edustajat pitivät pedagogista koulutusta ja kiinnostusta opiskelijoiden oppimisesta vähemmän tärkeänä ja vastaavasti verkostoitumista yritysmaailmaan tärkeämpänä. Kandidaatintutkintoa suorittavat opiskelijat arvostivat pedagogista koulutusta ja kiinnostusta opiskelijoiden oppimiseen enemmän kuin keskimäärin, ja lisäksi opettajan persoonan innostavuutta arvostettiin tässä ryhmässä. Myös DI- tai maisterintutkintoa suorittavat opiskelijat arvostivat opettajan persoonan innostavuutta, mutta myös vuorovaikutustaidot nousivat tässä ryhmässä muita selkeämpään arvostukseen. Jatko-opiskelijoista ei noussut esiin tilastollisesti merkittäviä eroja kaikkiiin nähden – jatko-opiskelijat tuntuivat olevan kultaisen keskitien kulkijoita. Professorit arvostivat kovasti tieteellistä julkaisemista, ja toisaalta he arvostivat pedagogista koulutusta vähemmän kuin keskimäärin.

Ryhmässä "Muu opetushenkilökunta" lehtorit, opettavat tutkijat ja muu päätoiminen opetushenkilöstö oli suurin yksittäinen alaryhmä osa-aikaisen opetushenkilöstön jäädessä selvästi pienemmäksi ryhmäksi. Tässä ryhmässä pedagogista koulutusta arvostettiin selvästi enemmän kuin keskimäärin, samoin kiinnostusta opiskelijoiden oppimiseen. Myös opetusmenetelmien arvostus korostui. Toisaalta persoonan innostavuus oli vähemmän tärkeä ominaisuus kuin keskimäärin. Vastapainona muun opetushenkilöstön pedagogiikan arvostukselle kulttuuri- ja taidealan edustajat eivät arvostaneet pedagogista koulutusta eivätkä opetusmenetelmien tuntemusta ja soveltamista. Sen sijaan persoonan innostavuus ja tulevaisuuden tarpeiden ennakointi korostuivat tärkeimpinä kuin keskimäärin.

Ryhmä ”Muut” asettui jatko-opiskelijoiden tapaan hyvin keskimääräisiin tuloksiin mielipiteissään, ainoastaan vuorovaikutustaitojen arvostuksessa on havaittavissa pieni poikkeama alaspäin.

Pohdinta ja johtopäätökset

”Mitä on hyvä yliopisto-opettajuus 360°?” oli poikkeuksellisen antoisa hanke. Selvityksen kulmakivenä toimi Aalto-yliopiston silloisen opetuksesta vastaavan vararehtori Martti Raevaaran yksityiskohtainen haastattelu, jonka myötä saimme mahdollisuuden kysyä lukuisia tarkennuksia niistä elimistä ja linjauksista, jotka ohjaavat opetusta ja sen kehittämistä Aallossa. Melko yllättävääkin oli huomata, kuinka hatarat tiedot ryhmällämme oli oman yliopistomme päätöksentekoprosesseista opetukseen liittyvissä kysymyksissä, vaikka osalla oli kokemusta niin koulu- kuin Aalto-tason akateemisten komiteoiden toiminnasta. Kävi selväksi, ettei tieto yliopiston johdon tasolta aina saavuttanut laitoksia ja niiden opetushenkilöstöä riittävästi. Tässä mielessä keskustelua opettajuudesta Aalto-yliopiston sisällä tulisi ehdottomasti kehittää. Tähän samaan kehittämiskohteeseen liittyy professori (emerita) Marjatta Bardyn huomio siitä, että ryhmämme kannattaisi selvittää, miten Aalto-yliopisto työnantajana tukee hyvää yliopisto-opettajuutta. Tämä kysymys jäi toistaiseksi vaille vastauksia, koska rajasimme tutkimuksemme niihin asioihin, joihin opettajat voivat parhaiten vaikuttaa. Niinpä resursointi, palkitseminen sekä vastaavat kannusteet ja esteet jätettiin hyvin pienelle huomiolle, jottei kyselymme ja haastattelumme aiheuttaisi kovin pahaa mieltä osallistujissa.

Erityisen antoisa oli astua ulos Aalto-yliopistosta ja kartoittaa, mitä hyvää yliopisto-opettajuudesta ajatellaan kampuksiemme ulkopuolella muissa yliopistoissa, elinkeinoelämässä, politiikassa, kulttuurisektorilla ja muussa ”oikeassa elämässä”. Henkilökohtaiset tapaamisemme olivat innostavia ja avasivat käsitystämme erityyppisistä odotuksista, joita hyvälle opettajuudelle asetetaan. Varmistui, että opettajuudella on lukuisia – keskenään yhtä arvokkaita – omistajuuksia.

Mitä tulee Webropol-verkkokyselyyn, sen suurin anti ja yllätys ryhmällemme oli ehdottomasti vastausten määrä, joka kertoo siitä, että aihe aidosti kiinnostaa: 1150 vastausta. Jopa 314 vastaajaa antoi vapaamuotoista palautetta. Mitä on hyvä yliopisto-opettajuus – tai laajemmin opettajuus – on relevantti ja aina akuutti kysymys kaikille niille, jotka työskentelevät opetuksen ja oppimisen kentällä. Kysymys on oleellinen myös yhteiskunnan tasolla, sillä eri alojen osaajia tarvitaan yhä monimutkaisempiin ja monia erityyppisiä taitoja edellyttäviin tehtäviin. Hyvä yliopisto-opettajuus on selvästikin myös aihe, josta ei keskustella riittävästi opetusta tarjoavien instituutioiden sisällä: matka korkeakoulujen johdosta ja akateemisista komiteoista arkipäivän opettajuuden ruohonjuuritasolle on liian pitkä. Vastausten määrään vaikutti oletettavasti myös se, että yliopistot ovat murroksessa. Yliopistojen väliset fuusiot, uudet laitosjaot, muuttuneet rahoitus pohjat ja niihin liittyvät valitettavan yleiset yt-neuvottelut generoivat epävarmuutta, joka kenties näkyy tarpeessa palata yliopiston ydinkysymyksiin. Aalto-yliopistossa myös urajärjestelmät

ovat muuttaneet rekrytointia ja osaamiseen liittyviä kriteereitä ja herättäneet pohdintaa hyvästä opettajuudesta.

Mitä pyrimme kysymyksemme kautta saavuttamaan? Ymmärrystä hyvästä yliopisto-opettajuudesta? Tietoisuutta määritelmän ”hyvä yliopisto-opettajuus” kompleksisuudesta ja moniulotteisuudesta? Parempaa koulutusta yliopistosektorilla toimiville opettajille? Muutosta urapolkujen valintakriteereihin? Varmasti jossain määrin kaikkea tätä, mutta antoisinta tässäkin hankkeessa oli ”matkan teko määränpään saavuttamisen sijaan”, eli mahdollisuus laajentaa omaa näkemystään yliopisto-opettajuuden omistajuudesta ja lukuisista eri painotuksista ja näkökulmista, joita haastateltavamme ja kyselyymme vastanneet toivat esiin. Kaikkien laajakulmaisten toive- ja vaatimuslistojen jälkeen olikin hyvin huojentavaa lukea parin vastaajan kommentit:

Ohjaudu in todennäköisesti vastaamaan 'ideaali' opettajan mielikuvaa ajatellen, ts. sellaista ihmeemmoa, jota ei todellisuudessa ehkä ole olemassa. Voimme toki olla 'hyviä' monella eri tavalla, mutta kenenkään ei kuitenkaan tarvinne olla ihmemies tai -nainen.

Vastauksistani hahmottuva hyvä yliopisto-opettaja on kyllä melkoinen taruhahmo. Kyllähän ne kaikki kysymänne hyvät ominaisuudet olisivat tärkeitä hyvälle opettajalle. Yhteen ihmiseen ne eivät vain yleensä kaikki mahdu.

Tarkemmat kuvaukset tutkimuksestamme ja sen tuloksista voi lukea keväällä 2015 ilmestyvästä Aalto-yliopiston Opettaja kehittäjänä -kurssin loppuraportistamme.

Kirjoittajat ovat Aalto-yliopistosta. Esko Sistonen toimii tutkijatohtorina insinööritieteiden korkeakoulun rakennustekniikan laitoksella. Sirpa Riihiäho toimii opettavana tutkijana perustieteiden korkeakoulun tietotekniikan laitoksella. Timo Kiesi toimii yliopisto-opettajana insinööritieteiden korkeakoulun koneenrakennustekniikan laitoksella. Satu Kyösola toimii yliopistonlehtorina taiteiden ja suunnittelun korkeakoulun elokuvataiteen ja lavastustaiteen laitoksella. Keijo Nikoskinen on sähkötekniikan korkeakoulun dekaani ja toimii professorina radiotieteen ja -tekniikan laitoksella. Antti Ojapelto toimii opintokoordinaattorina sähkötekniikan korkeakoulun signaalinkäsittelyn ja akustiikan laitoksella. Filip Tuomisto toimii professorina perustieteiden korkeakoulun teknillisen fysiikan laitoksella.

LÄHTEET

- Finne, Å. (2014). Vad är egentligen kvalitet i universitetsutbildningen? *Yliopistopedagogiikka* 21 (1), 63–65. Luettu 14.12.2014, <http://lehti.yliopistopedagogiikka.fi/2014/05/12/vad-ar-egentligen-kvalitet-i-universitetsutbildningen/>.
- Moses, I. (1985). High quality teaching in a university: Identification and description. *Studies in Higher Education*, 10 (3), 301–313.